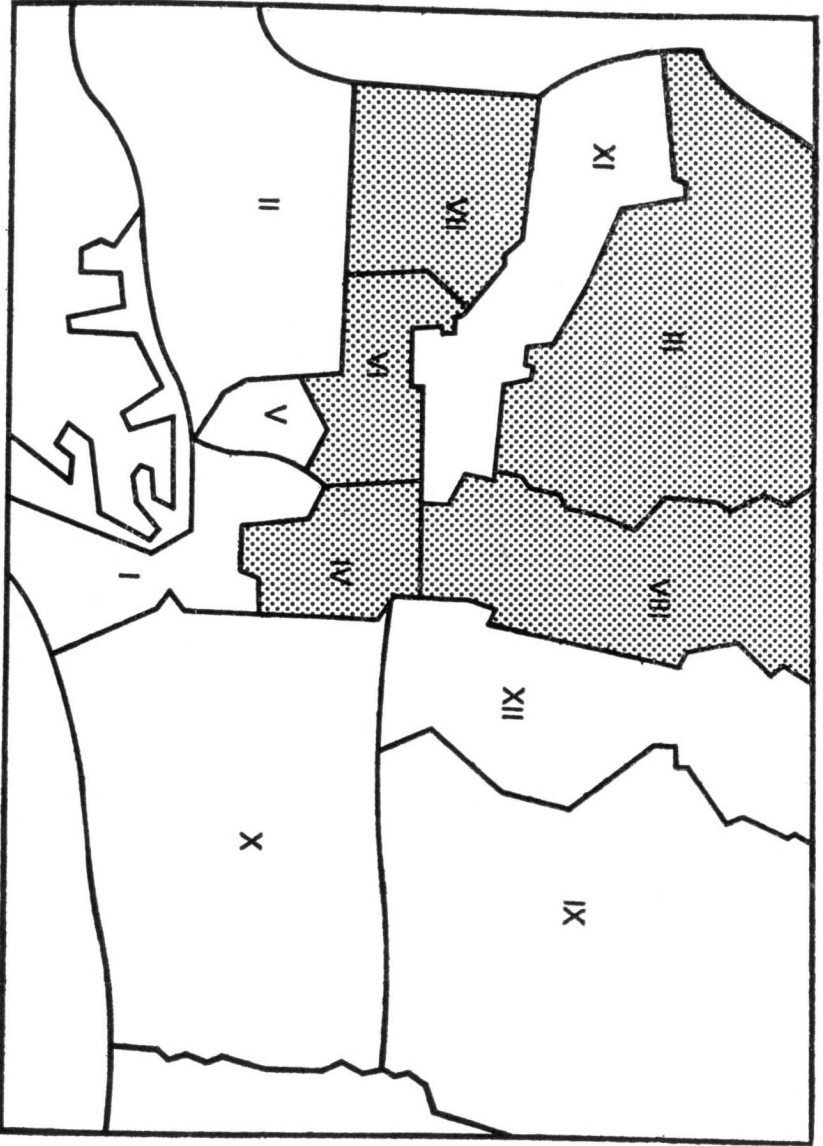

EL CATALÀ, LENGUA DE RELACIÓ A BARCELONA

1. L'ENQUESTA SOBRE EL CATALÀ A BARCELONA

1.1. Durant l'any acadèmic 1964-65 vaig llançar una enquesta sociològica sobre el català a Barcelona. He tractat d'aquest tema a diversos llocs, i, de més a més, ara fa alguns mesos va aparèixer el primer volum d'una obra on feia conèixer les dades i els resultats de la meva enquesta i on intentava de donar-ne una interpretació.¹ Prou sé que, ara, m'exposo a informar els qui m'escolten sobre punts que els són potser ja ben coneguts, si és que han tingut avinentesa de sentir-me'n parlar o si han fullejat el meu llibre. Amb tot, no em sé estar de recordar ací algunes dades fonamentals de la meva empresa, tant per ajudar tots els qui no han tingut encara ocasió d'assabentar-se'n com per donar sentit al tema que em proposo d'exposar en això que segueix.

1. A. M. BADIA I MARGARIT, *La llengua dels barcelonins: Resultats d'una enquesta sociològico-lingüística*, I: *L'enquesta, la llengua i els seus condicionaments*, 1 (Barcelona 1969), 687 pp. [citat en endavant: *La llengua*]. A la introducció (pp. 15-17) trobareu la menció dels llocs on jo havia tractat de la meva enquesta. El resum que segueix ací (§§ 1.1, 1.2) presenta les grans línies del contingut d'una part de la meva obra, però renuncio a remetre el lector als paràgrafs del meu llibre als quals faig al·lusió ací.

Districtes de Barcelona

Amb la meua enquesta sociològica apuntava a tres fins: 1) primer de tot, volia estudiar l'actitud dels catalans, és a dir, dels catalanoparlants enfront de llur pròpia llengua; 2) després, desitjava obtenir una informació objectiva sobre el fet de la immigració de gent no catalana a Barcelona i la seva repercussió en el terreny de la llengua; 3) finalment, em proposava sensibilitzar els catalans i els no catalans de Barcelona respecte al problema de dues llengües en una mateixa societat.

Els tres fins, sobretot el darrer, m'exigien una base molt ampla, quant al nombre de ciutadans a consultar. Després d'alguns dubtes, em vaig decidir per una mostra d'uns 20.000 barcelonins.² No cal dir que vaig escollir aquests ciutadans d'una manera del tot objectiva, segons les exigències dels mètodes sociològics, i partint del cens administratiu de la ciutat. Jo havia concebut la meua enquesta per a ésser realitzada per correspondència. Amb tot, després de madura reflexió, vaig creure indispensable d'assegurar un mínim de respostes als qüestionaris que anava a enviar. Calia arribar, em deia jo, a una situació, prop dels ciutadans consultats, en què ja no hi hagués l'opció de respondre o de no respondre, en què, doncs, una resposta fos obligada. I això per tres raons: 1) en primer lloc, m'imaginava que l'enquesta podia ésser acollida per un nombre tan exigü de persones, que llurs respostes no haurien merescut d'ésser tingudes en consideració; 2) segonament, pensava en la possibilitat que l'enquesta no fos acceptada més que per la gent més cultivada (és a dir, la gent més catalana, donat que la majoria dels immigrants pertany a les capes socials més baixes), per raó que el text de l'enquesta no era pas fàcil de comprendre, i això podia impedir moltes persones de respondre-hi; 3) finalment, temia d'obtenir quantitats molt irregulars de respostes, quant a la geografia urbana de Barcelona. En qualsevol d'aquestes tres situacions imaginades, és evident que hom hauria hagut de considerar que l'enquesta havia fracassat, i jo m'hauria quedat una vegada més sense informació provinent dels barris que habiten la gent més cultivada, la majoria de la qual són immigrants.

2. Han estat exactament 21.772 (*La llengua*, § 10, p. 61).

Calia, doncs, prendre mesures per evitar que l'empresa fracassés. Amb aquest fi, vaig prendre un 1 % de la mostra (de gairebé 22.000); això m'ha donat una llista de 223 persones, establerta també d'una manera del tot mecànica i objectiva.³ Aquests 223 ciutadans han estat visitats personalment per estudiants universitaris, de manera que han pogut omplir els qüestionaris de l'enquesta en presència d'aquests estudiants (que els han ajudat, a vegades, en la tasca, majorment en els casos de persones que no se sentien gaire capaces de fer-ho per elles mateixes). He atribuït sempre una importància remarcable a les dades recollides a través de visites personals, a causa del caràcter totalment objectiu del procediment aplicat. Així, a la part documental de la meua obra (al volum I) he distingit sempre (i ho faré també en endavant) entre les dades provinents de visites i les que han estat obtingudes per correspondència.

Aquestes respostes espontànies, obtingudes per correspondència, han donat un índex del 15,1 %, ⁴ que cal considerar, segons el parer dels sociòlegs, com a bastant alt, i com la indicació que la qüestió de les llengües, a Barcelona, és un tema que «interessa». Si hi afegim les dades que provenen de les visites personals, obtindrem exactament el 16 % de les respostes; en efecte, el conjunt dels qüestionaris omplerts que m'han arribat és de 3.482.⁵

L'enquesta, amb el seu resultat favorable, m'ha proporcionat una documentació molt rica, que considero important, i comple-

3. Com que no posseïa cap mitjà o força per a obligar tothom a acceptar l'enquesta, vaig haver d'establir un sistema de substitució, ací encara amb tota mena de garanties (*La llengua*, §§ 15-17, pp. 66-69).

4. Hi ha hagut, és clar, variacions remarcables segons els districtes (els percentatges van del 23,5 % — al districte IIIer. — al 10,8 % — al districte Vè. —), però ha romàs sempre al dessorbe del 10 %, proporció que cal considerar força satisfactòria.

5. Hi ha, doncs, una diferència entre aquest total de 3.482 i el que vaig presentar a *La llengua*, § 69, pp. 180-181, i *passim*, que era de 3.446. Això és degut al fet que vaig incorporar posteriorment enquestes arribades més tard, i encara a altres factors dels quals parlaré al volum II de la meua obra.

tament inèdita, ja que res de semblant no havia estat emprès fins al moment present.

1.2. M'imagino que, ara, tothom es deu demanar quina és la distribució de les dues llengües, el català i el castellà, a la ciutat de Barcelona, segons els materials aplegats per mitjà de la meua enquesta. Per a respondre a aquesta qüestió, és preferible, al meu entendre, de partir de les dades provinents de les visites personals, perquè aquí no han entrat en joc deformacions degudes a sentiments de simpatia o antipatia, a dificultats tècniques («no hi entenc gens, i no puc respondre»), a la posició personal respecte al català (interès o manca d'interès), etc. Les dades obtingudes mitjançant les visites personals, han estat un mètode objectiu per a separar totes dues llengües. Doncs bé, segons aquest criteri, els barcelonins s'agrupen de la manera següent:

1) Catalanoparlants	63,2 %
2) Castellanoparlants	36,8 %
	<hr/>
	100,0 %

En canvi, si partim de les dades obtingudes per correspondència (i de les persones que ompliren i enviaren els qüestionaris d'una manera espontània), obtenim la distribució següent:

1) Catalanoparlants	78,9 %
2) Castellanoparlants	19,8 %
No responen	1,3 %
	<hr/>
	100,0 %

Hi ha, doncs, una gran diferència. La qual ens diu que els catalanoparlants van reaccionar més vivament que els castellanoparlants; que la majoria de les persones «interessades» per aquest tema (és a dir, les que van respondre) es compten entre les que parlen català; que els sentiments (sobretot la passió per la defensa de la llengua) van treballar a favor del català, etc.

És per això que m'ha semblat més objectiu, a l'hora d'establir un cens dels parlants de les dues llengües, de partir de les dades obtingudes mitjançant les visites personals, deixant de banda les obtingudes per correspondència.

En la meua empresa he elaborat, fins ara, el que segueix (i que es troba al volum I, ja publicat): 1) primerament, la descripció, molt minuciosa, del mètode de l'enquesta; 2) després, la llengua i els seus condicionaments, entre els quals no he pogut tractar més que d'aquells que anomeno «La llengua habitual», «La llengua i la procedència geogràfica» i «La llengua i la família».⁶ Per tal que la meua obra sigui un instrument útil per a tots aquells qui se'n serviran, he publicat totes les dades numèriques exactes (distingint sempre els dotze districtes de la ciutat i la provenença de les dades: mitjançant visites personals o per correspondència).⁷ Recordaré, encara, que he incorporat a l'apèndix gairebé tots els afegits que els anònims titulars d'enquesta escriviren damunt els fulls dels qüestionaris: atès llur caràcter individual, aquestes dades no podien ésser comptades dins el conjunt, però no deixaven de tenir una significació precisa.⁸ Cal dir que més del 20 % de les enquestes rebudes contenien afegits de tota mena, i això farà més evident encara la justificació de publicar-los.

De tots els materials aplegats (tant de les respostes als qüestionaris com dels suplementes espontanis), puc treure'n algunes constants; heus-ne ací quatre:

1) Hom reconeix que a Barcelona hi ha, avui, dues llengües en coexistència. Tothom (tant si es tracta de catalanoparlants com de castellanoparlants) admet l'«altra» llengua, tothom compta amb aquesta realitat. Més encara: en general, tothom mostra tenir res-

6. *La llengua*, §§ 1-77, pp.29-202 (I. *L'enquesta*); §§ 78-160, pp. 205-420 (II. *La llengua i els seus condicionaments*, amb els capítols següents: 1. «La llengua habitual», §§ 78-93; 2. «La llengua i la procedència geogràfica», §§ 94-101; 3. «La llengua i la família», §§ 102-160).

7. *La llengua*, pp. 423-598 (*Part documental: Càlculs i correlacions*, núms. 1-230).

8. *La llengua*, p. 617-680 (*Apèndix X: Textos i afegits*).

pecte per aquesta «altra» llengua, l'ús de la qual ningú no discuteix.

2) Malgrat les enormes dificultats amb què topa el català avui (mancat d'ensenyament, privat dels «mass media», sense la consideració social que mereix), és evident que no està mort, i, més encara, que demostra tenir una voluntat decidida de sobreviure.

3) La majoria dels immigrants no catalans, que d'altra banda pertanyen als estrats més baixos de la societat, s'han mostrat molt desitjosos d'ésser integrats a la comunitat lingüística del català. Han vingut desproveïts d'aquell mínim de formes culturals que haurien pogut impedir-los d'incorporar-se als quadres sociològics de llur nova situació, de manera que aquesta pobresa els ajuda a «catalanitzar-se», és a dir, a «culturalitzar-se».

4) Arreu, en les dades aplegades, se sent un crit: el gran desig d'una difusió i d'un ensenyament eficaços de la llengua catalana, així com de la presència del català a la premsa, la ràdio i la televisió. En aquest sentit, els materials que he recollit són un veritable plebiscit que exigeix unes condicions més dignes per a la vida i la situació de la llengua catalana.

2. INFORMACIÓ SOBRE LA LENGUA DEL CARRER

2.1. Els materials aplegats poden furnir informació sobre la llengua que, a Barcelona, hom empra espontàniament al carrer quan ha d'adreçar-se a un desconegut per preguntar-li quelcom. És fàcil de comprendre que les respostes sobre aquest punt són elements de judici molt importants per a arribar al fons de les actituds humanes dels barcelonins respecte a l'«altra llengua» o respecte al lloc que concedeixen a llur pròpia llengua com a mitjà de comunicació social.

Amb tot, abans de llançar-nos a aquesta recerca, cal que expliqui com han estat elaborades les dades que em dispo a presentar i comentar tot seguit.

Es tracta de materials que, un dia, constituïran la base d'un capítol de la meua obra sobre la llengua dels barcelonins (vo-

lum II), el títol del qual serà, sens dubte, «La llengua de la relació oral». Però he cregut que fóra absurd de mantenir, ací, el mateix mètode que vaig aplicar al volum I (i que, per un imperatiu lògic, continuo aplicant després). Per dues raons: la primera perquè, a l'obra de conjunt, cada part té un sentit en la mesura que recolza sobre la resta (mentre que ací presento una part, diguem un capítol, separada del conjunt), i la segona perquè, a l'obra de conjunt, la més petita afirmació és verificada constantment per les dades numèriques corresponents (mentre que ací haig de prescindir d'aquest mètode si no vull fer la meua exposició encara més indigesta que no és ja ara).

Això no vol pas dir tampoc que jo improvisi la meua exposició. En absolut. Em recolzaré, en tot el que seguirà, sobre les quantitats i sobre els percentatges que tinc en procés d'elaboració (per al volum II). Però, donat el caràcter independent del meu text (en relació amb el conjunt), com també el seu caràcter d'exposició oral (tot i que un dia serà publicat), hi donaré una presentació menys precisa, menys plena de xifres i tot (quantitats absolutes i percentatges). En resum: sense faltar ni un moment a la veracitat del contingut científic, miraré, amb tot, de presentar les quantitats bo i fent abstracció de l'aproximació aritmètica més rigorosa, a fi que l'exposició general esdevingui ací menys difícil de comprendre.

Ara bé, vist que aquest col·loqui està dedicat, en una gran part dels seus temes d'estudi, als aspectes sociològics del català, he cregut convenient d'aportar-hi l'estudi dels resultats que vaig obtenir a propòsit d'una de les qüestions que, a la meua enquesta, era de les més riques en l'àmbit sociolingüístic.

Em refereixo a la pregunta número 4 del meu qüestionari. Aquesta qüestió hi estava posada de la manera següent:⁹ «En

9. Com tot el qüestionari, aquesta qüestió fou presentada, als ciutadans consultats, en català i en castellà. La versió catalana és la que transcriu a continuació, al text. La versió castellana deia així: «¿En qué lengua pregunta a un transeúnte, por la calle, 'qué hora es', 'dónde hay un estanco cerca de aquí', etc.?» Respostes previstes: «1) En catalán, 2) en castellano, 3) depende

quina llengua [català o castellà] demana a un transeünt, pel carrer, “quina hora és”, o “on hi ha un estanc aquí prop”, etc.?) Les respostes que jo presentava com a possibles eren les quatre següents: 1) «en català», 2) «en castellà», 3) «depèn del barri on sóc», 4) «depèn de l'aspecte del transeünt» (cada possibilitat anava precedida d'un petit quadre, de manera que només s'havia de fer una ratlla en el quadre corresponent a la idea del qui omplia el qüestionari).

2.2. La intenció d'aquesta pregunta 4 és clara, em penso. Tant si ens agrada com si no, hi ha una realitat evident: a Barcelona, tothom pren en consideració l'«altra llengua». Els catalanoparlants com els castellanoparlants, tots els barcelonins s'encreuen, al carrer, al metro, en una botiga, a tot arreu, amb persones que no parlen la mateixa llengua que ells.

Amb aquesta pregunta 4, el problema es plantejava molt especialment per als catalanoparlants. La cosa és evident. Els castellanoparlants no parlen més que en castellà; és per això que els anomenem «castellanoparlants». A més, tots ells saben que a Barcelona tothom entén bé el castellà (per bé que s'adonen que els catalanoparlants tenen dificultats, a vegades ben greus, a expressar-se en castellà, estan segurs que hom els entendreà sempre). Aleshores, si no parlen català i si saben que hom no deixarà d'entendre'ls, els castellanoparlants de Barcelona ni tan sols es plantegen el problema, i s'adrecen correntment en castellà, d'una manera espontània, a l'home del carrer. Això vol dir que no s'esforcen gairebé mai a expressar-se en cap més llengua que la castellana.

Ací caldria tenir en compte el que passa amb aquells qui s'han instal·lat entre nosaltres d'ençà d'algun temps i que es troben, doncs, en situació d'integrar-se a la societat catalana.¹⁰ Com tothom sap prou bé, la darrera fita de l'assimilació d'aquesta gent és el pas

del barrio en que estoy, 4) depende del aspecto del transeünte» (vegeu *La llengua*, § 5, pp. 46-47).

10. Potser algú dirà que caldria precisar més, i, en comptes de «d'ençà d'algun temps», dir «fa cinc anys» o «fa deu anys», etc. No. El ritme de l'assimilació obeeix a moltes raons, la combinació exacta de les quals no es repe-

al català. És la darrera fita i, en general, la més difícil, la més lenta. És per això que hi ha sempre, en el conjunt dels immigrants a Catalunya, totes les situacions possibles en convivència; hom troba a cada moment tots els esglaons del camí vers la integració idiomàtica a la llengua catalana. Ara haig de fer abstracció d'aquest problema, molt matisat d'altra banda; però hi he fet al·lusió perquè la situació de què parlava ens pot explicar per què hi ha castellanoparlants que han dit que s'adrecen «en català» a l'home del carrer (cf. § 5.1). Es tracta d'un nombre molt reduït, certament, i és una cosa molt natural; però si algunes persones, que s'han classificat elles mateixes com a castellanoparlants, declaren que empren espontàniament el català al carrer, això significa que fan esforços per sortir de llur pròpia llengua, per adaptar-se a la de l'ambient. No és rar que aquest esforç obeeixi a un cert mimetisme que experimenten les persones pertanyents a les capes més modestes respecte als qui es troben més amunt des del punt de vista socioeconòmic i àdhuc sociocultural. És el que s'esdevé entre nosaltres: per dir-ho en termes generals, la Barcelona de les persones més cultivades, amb professions més estimades, d'un nivell socioeconòmic més elevat i instal·lades entre nosaltres des de molt de temps, és al mateix temps la Barcelona més catalana des del punt de vista de la llengua, mentre que l'«altra Barcelona», la de les persones menys cultivades, amb professions mitjanes o modestes, menys establitzades econòmicament i que acaben d'instal·lar-se entre nosaltres, és la Barcelona dels immigrants i en conseqüència, dels castellanoparlants.¹¹

2.3. Però cal que tornem al punt que he insinuat ara mateix (§ 2.2). Amb la pregunta 4 de la meua enquesta, el problema es plantejava molt especialment per als catalanoparlants. Davant

teix gaire, de manera que cada persona (o, tot al més, cada família) traça una corba d'assimilació pràcticament única. Heus ací alguns factors que cal prendre en consideració: data d'arribada; lloc de provinença; grau de cultura; ofici; relacions (de professió, de família, de lleures, de veïnatge, de parròquia, etc.); barri d'instal·lació; procés de promoció social o professional, etc.

11. *La llengua*, §§ 52 (pp. 141-142) i 91-92 (pp. 228-234).

de cada cas concret, d'un desconegut que trobem pel carrer i a qui hem de demanar una informació, els catalanoparlants ¿li adreçaran la paraula en català o en castellà? Remarqueu que no penso, ara, en el que haurien de fer, en el que els exigeixen de fer sigui la defensa del català, sigui la cortesia, sigui la seguretat d'ésser entesos, etc. No, ara penso (com sempre que miro d'interpretar les dades de la meua enquesta) en el que fan de fet. I sé el que fan gràcies a les respostes de gairebé 3.500 ciutadans barcelonins. Es tracta, doncs, d'analitzar els materials que em van ésser fornits per ells mateixos ara fa cinc anys.

Amb tot, abans de començar a presentar el despullament de les dades, voldria fer una petita revisió de les actituds que — que jo sàpiga — els catalanoparlants adopten en aquest punt. Sense voler esgotar-ne l'inventari, hom pot reparar que els catalanoparlants reaccionen de moltes maneres: Heus-ne ací cinc de bastant esteses:

1) Primer, hi ha la reacció violenta dels catalanistes a ultrança: «No som a Catalunya? Doncs, jo parlo sempre i només en català!» Si se'ls objecta que hi ha molts habitants a Barcelona que no entenen el català, s'exclamen: «Que l'aprenguin!»

2) Segonament, hi ha els qui dubten sempre davant de cada cas concret: voldrien emprar el català, però han fet tan sovint l'experiència (reduïda, certament, però dura al capdavant) de sentir: «No le entiendo», que han decidit, si més no pràcticament, d'adreçar-se en castellà. Així eviten discussions, situacions enutjoses i fins i tot esbroncs i afronts.

3) Després, esmento aquells altres que, davant d'una persona que no coneixen, utilitzen el castellà simplement per cortesia: ho fan precisament perquè, encara que ells puguin parlar català (és llur llengua habitual!), l'altre, el desconegut, si no l'entén o no el sap, no pot expressar-s'hi.

4) Trobo que existeix encara un nou grup: són els qui, catalanoparlants ells també, limiten l'ús del català als cercles més íntims (la família) o als casos que ja són molt clars per endavant (les relacions conegudes). I procedeixen així per sistema, per posició, paral·lelament al fet que no escriuen sinó en castellà.

5) Assenyalo, finalment, el cas de molts immigrants ja integrats, que són ja catalanoparlants, però que, sigui per inèrcia, sigui pel record deixat per situacions desagradables que havien viscut, continuen tenint, en aquest punt, una actitud que s'explica per llur etapa de castellanoparlants.

3. CLASSIFICACIÓ GENERAL DE LES RESPOSTES OBTINGUDES

3.1. La pregunta 4 de la meua enquesta obre perspectives veritablement vastes. És fàcil de comprendre que, si un hi aplica els criteris de la sociolingüística, pugui reparar-hi una gran varietat de matisos, a base d'establir relacions entre les actituds que suposen les respostes i moltes altres dades fornides pels qüestionaris omplerts.

Totes les respostes a la pregunta 4 que he obtingut es distribueixen segons la proporció següent:

«M'hi adreço en català» [= Català]	28 %
«M'hi adreço en castellà» [= Castellà]	17 %
«Segons el barri de la ciutat» [= Barri]	5 %
«Segons l'aspecte del transeünt» [= Aspecte]	49 %
No responen	1 %
	100 %

Cal que faci un petit comentari a aquesta distribució. «No responen» es referix a aquells qui, havent omplert el qüestionari, no han respost a aquesta pregunta 4.

El que pot impressionar el lector del quadre que acabo de presentar és la gran quantitat del darrer grup: és gairebé la meitat del total. Cal que m'expliqui, perquè això està relacionat amb el mètode que he aplicat a la interpretació de les dades aplegades. Entre els qüestionaris omplerts que em van arribar, n'hi havia un nombre, d'altra banda no molt elevat, que duia marcades dues opcions, o més i tot, per a una sola resposta. Hauria estat extremament complicat de tenir en compte tots aquests casos. Precisem: la tasca de concentrar les dades totals en fitxes perforades no era

ja massa simple (35 preguntes, que comportaven dues-centes opcions aproximadament; de més a més, els qüestionaris havien estat omplerts en fulls ja en català ja en castellà, cosa que doblava la classificació; calia distribuir-ho tot segons els 12 districtes de la ciutat, calia distingir entre les respostes obtingudes per mitjà de visites personals i les altres que m'havien arribat per correspondència). Hauria estat molt difícil, en realitat, d'establir nous criteris d'agrupament segons les enquestes amb una pluralitat d'opcions. Per altra part, d'una banda el nombre d'enquestes d'aquesta mena no era molt elevat (ho acabo de dir); d'altra banda, ben mirat, aquesta pluralitat no implicava sempre forçosament contradiccions.¹² Fins i tot ací, no és del tot impossible que algú pugui marcar, honestament, que s'adreça a qui sigui en català, pel carrer, i, al mateix temps, que l'aspecte del transeüent li inspira, de vegades, l'ús del castellà en casos concrets. Així, he cregut veure, en els casos de pluralitat d'opcions marcades, el resultat d'una reflexió d'aquell qui ha omplert el qüestionari; en aquest sentit, la marca d'una opció posterior hauria volgut dir que rectificava, fins a un cert punt, la marca d'una opció anterior, perquè la posterior l'havia obligat a pensar-hi més.

Això venia a afegir-se als factors ja exposats (el nombre bastant baix de respostes pluralitzades i la complicació tècnica de tenir-les en compte), de manera que he adoptat una convenció: en el cas de dues opcions marcades, considero vàlida només la segona, o, en el cas de més de dues opcions marcades, considero vàlida només la darrera. Vet aquí per què el darrer grup té tant de pes en la distribució general de les respostes.

Voldria afegir encara un mot sobre això. La constatació que acabem de fer (que l'alt percentatge de l'«Aspecte» reuneix i neutralitza respostes pertanyents als grups anteriors) no ens pot impedir de treballar amb les dades d'aquest quart grup. Si sabem interpretar-les, podrem treure'n resultats ben positius.

12. *La llengua*, § 60, pp. 165-166, on ho he fet veure amb un exemple a propòsit de la pregunta 5 del meu qüestionari.

3.2. A part d'això, els percentatges restants són, sembla, lògics. El grup «Català» (28 %) és més nombrós que el grup «Castellà» (17 %), i això és molt natural, per tal com els catalanoparlants són també més nombrosos que els castellanoparlants (cf. § 1.2). Però ací voldria desfer un equívoc que ens podria portar a una confusió. Si transportem les dues xifres esmentades (28 i 17) damunt el total de 100, obtindrem la relació 62 : 38 (62 % + 38 % = 100). És una relació gairebé idèntica a la de les dues llengües a Barcelona (cf. § 1.2): els barcelonins es distribueixen entre 63,2 % catalanoparlants i 36,8 % castellanoparlants.

Seria no gens menys un error de creure en la identitat d'aquestes relacions aritmètiques (62 : 38 per als dos grups «Català» i «Castellà» de la pregunta 4; 63,2 : 36,8 per als catalanoparlants i castellanoparlants a Barcelona), perquè la primera ha estat establerta (com ho són d'altra banda totes les dades presentades ací, per simplificar) partint de tots els qüestionaris rebuts (en nombre de 3.482), mentre que la segona té per base les dades de visites personals (que foren 223). Dit d'una altra manera: al mateix moment que partiré sempre i únicament de la mateixa base (el total de 3.482), caldrà que reconegui que hi ha una diferència molt remarkable entre totes dues relacions:

- 1) «Català»/«Castellà» (pregunta 4): relació 62 : 38.
- 2) «Catalanoparlants»/«Castellanoparlants» (cf. § 1.2):
79 : 20.¹³

Aquestes dades, homogènies ara, ens diuen que hi ha molts catalanoparlants de Barcelona que, al carrer, no s'adrecen en català a un transeünt, sinó en castellà. I bé, ¿no és una constatació d'aquesta mena la que nosaltres, els barcelonins, fem a cada moment d'un cap a l'altre del dia? Les dades aplegades estan, doncs, ben d'acord amb la realitat.

Mirant, una vegada més, les respostes obtingudes (§ 3.1), ens adonem que aquells qui fan dependre la llengua a emprar del barri

13. Simplifico ací els percentatges inserits més amunt: $78,9 + 19,8 + 1,3 = 100$ (cf. § 1.2).

on es troben no són gaire nombrosos: només el 5 % (això representa, amb tot, 179 ciutadans, en xifres absolutes). Però haig de dir que em recordo molt bé d'haver vist, tot fullejant qüestionaris, que en no poques enquestes hom havia marcat «Barri» i «Aspecte» alhora, cosa que ha fet engrossir el grup «Aspecte», en detriment del grup «Barri» (cf. § 3.1).

Constato finalment, que el nombre d'enquestes que han deixat aquesta pregunta sense resposta és extremament baix: 1 % (cf. § 3.1). Retrobem ací el que he anomenat una «constant» de l'enquesta sobre el català: les abstencions hi són mínimes. Jo hi he vist sempre un nou índex de l'interès general que va desvetllar la meua empresa i el desig comú de col·laboració a una obra que hom ha considerat important.

4. LES RESPOSTES OBTINGUDES I L'EDAT DELS TITULARS

4.1. Examinarem ara les relacions possibles entre les respostes a la pregunta 4 de l'enquesta i l'edat d'aquells qui hi han respost. Les dades numèriques són les següents:

Grups d'edats	1. Català	2. Castellà	3. Barri	4. Aspecte
	%	%	%	%
No responen	3	4	1	3
< 20 anys	3	4	5	4
21-30 anys	7	11	15	11
31-40 anys	19	22	20	25
41-50 anys	21	24	23	27
51-60 anys	21	19	22	16
61-70 anys	17	9	8	9
71-80 anys	8	5	6	4
> 80 anys	1	2	2	1
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	100	100	100	100

Mirem de trobar un sentit a aquestes dades. Per a això, les analitzaré considerant a part tres capes demogràfiques diferents: *a)* les persones que tenen fins a 30 anys; *b)* les persones que tenen de 31 a 60 anys, i *c)* les persones que tenen més de 60 anys. Remarqueu que els qui es troben entre 31 i 60 anys pesen molt: són ells també que, com he dit en un altre lloc,¹⁴ han marcat l'enquesta des del punt de vista demogràfic.

Començaré el meu examen pels dos caps — els més joves i els més vells —, en els quals enregistro resultats del tot oposats.

Quant als més vells, podem fer abstracció dels que passen dels 80 anys, per tal com són molt poc nombrosos (en xifres absolutes, es tracta de 39 persones, de gairebé 3.500; pel que fa als percentatges, són molt baixos). Els restants (les persones que tenen entre 61 i 80 anys) s'adrecen a un transeünt principalment en català. En tots dos grups d'edats (61-70 anys, i 71-80 anys) podem constatar la mateixa tendència: davant d'un desconegut s'expressen espontàniament més aviat en català. Per dir-ho amb una frase molt gràfica emprada bastant sovint entre nosaltres, són d'«abans de la guerra» (i ens referim, és clar, a la guerra civil espanyola, del 1936-39): tenien tots 35 anys aproximadament, o més, al començament de la guerra; han viscut, doncs, tots una vida pública en català (en la premsa, en la ràdio, en els anuncis i els cartells), han viscut també un clima de respecte envers el català (en l'ensenyament, en l'ús corrent, en actes públics, àdhuc oficials), i n'han quedat marcats per tota la vida. Les opcions restants (2. «Castellà», 3. «Bari», 4. «Aspecte») mostren percentatges totalment semblants (amb diferències de 1,1 % o, a tot estirar, del 2 %) que no es presten gaire a ésser comentats.

En canvi, en els titulars més joves (fins a 30 anys) hom remarca de seguida una actitud completament diferent — oposada i tot — de la dels més grans dels quals acabo de parlar. Els joves, entre les dues primeres opcions que hom els presentava (1. «Català», 2. «Castellà»), s'han decantat més a la segona («Castellà»)

14. *La llengua*, § 71, pp. 183-185

que a la primera («Català»). D'una manera espontània, s'adrecen a un que va pel carrer més aviat en castellà que en català (4 % contra 3 % dels qui tenen fins a 20 anys, i, cosa més greu encara, 11 % contra 7 % dels qui tenen de 21 a 30 anys).¹⁵ Pel que fa a la tria entre les dues llengües, no es tracta probablement, en ells, d'una qüestió de preferència, sinó de comoditat. S'adrecen més aviat en castellà perquè això ha esdevingut, per a ells, més natural; els és més còmode obrar així que emprar el català. Amb llur selecció, no fan més que reconèixer, d'una manera tàcita, el gran pes del castellà en la societat barcelonina d'avui, com a conseqüència de moltes realitats: el clima provocat per totes les manifestacions exteriors, la immigració massiva de gent principalment del sud d'Espanya, la manca d'ensenyament del català, l'absència del català en els mitjans de comunicació social, etc.

És de remarcar també, sens dubte, que, entre aquestes persones que tenen fins a 30 anys, el percentatge més elevat és el núm. 3 («Barri»). La majoria d'elles s'adrecen a un transeüent en català o en castellà segons el barri on es troben; cal confessar, amb tot, que és sempre un percentatge que s'allunya realment poc del núm. 2 («Castellà»). Penso que retrobem ací la mateixa causa d'abans: és sempre el sentit d'adaptació a una realitat (el gran pes del castellà a la Barcelona d'avui).

4.2. Passo ara als qui tenen de 31 a 60 anys: estrat mitjà dels titulars que han respost a l'enquesta. He recordat ja que aquests són d'un gran pes, des del punt de vista demogràfic, en la meua enquesta (són el 66 %, cf. § 4.1). Doncs bé, acusen, ells també,

15. Afegiré que aquesta constatació és més greu encara, si tenim en compte dos fets: 1) on la diferència és més petita és, com ho acabem de veure, en el grup de gent que té fins a 20 anys (i aquests són més aviat poc nombrosos: en xifres absolutes, es tracta de 137 persones), mentre que en el grup de 21 a 30 anys (més representat des del punt de vista demogràfic, ara són 340, el 9,9 %), la diferència és més accentuada (11 % contra 7 %); 2) la preponderància del castellà entre els joves no fa sinó anunciar una tendència que retrobarem en la gent que té entre 31 i 60 anys, que són d'altra banda els més representats entre els titulars de l'enquesta.

la forta influència del castellà en la societat barcelonina d'avui. Examinem-ho. Però, abans cal que sapiguem si els tres grups d'edats (31-40, 41-50 i 51-60) representen tots les mateixes tendències. De cara a això, hem de distingir dos matisos: 1) primerament, els dos primers grups (que apleguen, doncs, la gent que té de 31 a 50 anys), i 2) després, el tercer grup (que conté, doncs, la gent que té de 51 a 60 anys).

Els titulars que tenen entre 31 i 50 anys presenten tres característiques. Heus-les ací:

1) S'expressen espontàniament, al carrer, amb més comoditat en castellà que en català (relacions: 22 % contra 19 %, per al grup 31-40 anys; 24 % contra 21 % per al grup 41-50 anys). Haig de dir que la diferència és, em sembla, més aviat petita. Vull dir que, si tenim en compte els condicionaments sociològics del català d'avui, ens hauríem pogut esperar un predomini més acusat del castellà (no oblidem tampoc que les respostes núm. 3 («Barri») i núm. 4 («Aspecte») es reparteixen entre «Català» i «Castellà» d'una manera que, malgrat tot, nosaltres mateixos desconeixem). Nogensmenys, cal reconèixer que constatem, ací encara, el gran pes del castellà entre nosaltres.

2) Els percentatges més elevats corresponen al núm. 4 («Aspecte») (25 % respecte a 19 %, 22 % i 20 % per al grup de 31-40 anys; 27 % respecte a 21 %, 24 % i 23 % per al grup de 41-50 anys). Sabem bé per què aquests percentatges són més elevats del que podríem pensar, a causa del valor que he hagut d'atribuir a la darrera opció assenyalada (cf. sobre això, § 3.1). Tot amb tot, àdhuc reduint una mica les proporcions d'aquesta resposta, cal que hi vegem, una vegada més, la consideració que a Barcelona hi ha confluència de dues llengües, i que aquesta realitat s'imposa de tal manera que no poca gent hi fonamenta llur decisió segons l'aspecte exterior del transeünt, renunciant, doncs, a l'ús de llur pròpia llengua.

3) Els percentatges del núm. 3 («Barri») són més elevats que els del núm. 1 («Català») (20 % contra 19 % per al grup de 31-40 anys; 23 % contra 21 % per al grup de 41-50 anys). Fem sem-

pre la mateixa constatació de la presència del castellà a Barcelona. Aquestes respostes reconeixen que hi ha indrets, a la ciutat, on no serveix de res provar d'adreçar-se en català a qui sigui. Són les «dues Barcelones» de què he parlat moltes vegades (cf., ací, § 2,2, al final).

He dit no fa gaire que, en el conjunt de gent de 31 a 60 anys, calia destacar els qui tenen de 31 a 50 anys (dels quals acabo de parlar), per separar-ne, doncs, els qui tenen de 51 a 60 anys (dels quals diré un mot ara mateix). Remarquem, en ells, el pas a la reacció més catalana, que, segons el que ja hem vist anteriorment, caracteritza la manera d'expressar-se espontàniament de la gent de més edat. El grup de 51 a 60 anys fa, així, d'enllaç amb els qui demostren una fidelitat més gran al català com a llengua de relació al carrer. Això és ben natural, d'altra banda, ja que ens ocupem d'aplicar el criteri de l'edat, i, entre els qui han respost a l'enquesta, són els de més edat els qui conserven, com deia, l'empremta d'una ciutat menys envaïda per castellanoparlants i d'institucions públiques i privades que reflectien més exactament l'esperit del país.

Veiem, doncs, que la gent que té entre 51 i 60 anys presenta un percentatge per al núm. 1 («Català») superior al del núm. 2 («Castellà») (la diferència és certament molt petita, però és, així i tot, favorable al català). El percentatge per al núm. 3 («Barri») és encara més elevat (22 % contra 21 % que té el núm. 1 («Català»)). Això ens diu, al meu entendre, que aquesta gent, bo i restant més fidels al català que els més joves, no deixen de reconèixer la dura realitat, que jo he presentat, d'una manera esquemàtica, amb la figura de les «dues Barcelones».

5. LES RESPOTES OBTINGUDES I LA LLENGUA HABITUAL DELS TITULARS

5.1. Arribo al punt culminant, sens dubte, de la meva exposició. Miraré, ara, de posar en relació el que he anomenat la «llengua habitual» dels qui han respost a la meua enquesta (és a dir,

dels titulars de l'enquesta) i la que anomeno ací llur «llengua de relació oral» (la llengua que empren, al carrer, quan han d'adreçar-se a un desconegut).

La «llengua habitual» dels titulars, la conec per l'aplicació de criteris que no puc exposar ací, però dels quals he tractat en un altre lloc.¹⁶ N'he mostrat, reduït al mínim, el resultat: 63,2 % de barcelonins parlen català, 36,8 % de barcelonins parlen castellà (cf. ací § 1.2). La «llengua de relació oral» dels titulars, l'acabo de presentar en els paràgrafs precedents (cf. més amunt §§ 3.1. i 3.2).

Puix que conec quina és la «llengua habitual» i quina és la «llengua de relació oral» dels titulars, m'he dit que fóra veritablement important de distribuir tant els catalanoparlants com els castellanoparlants segons llurs respostes a les quatre opcions entre les quals havien d'escollir. Heus ací, doncs, aquesta distribució:

	Catalanoparlants	Castellanoparlants
1. «Català»	36 %	4 %
2. «Castellà»	5 %	55 %
3. «Barri»	3 %	10 %
4. «Aspecte»	56 %	31 %
	<hr/> 100 %	<hr/> 100 %

Començo la meua anàlisi amb els dos percentatges que ens indiquen que hom recorre, per adreçar-se pel carrer, a la llengua que no és l'habitual: 5 % de catalanoparlants s'adrecen en castellà, 4 % de castellanoparlants s'adrecen en català. Aquests percentatges són baixos, i això és ben lògic. Es tracta de gent que fa concessions a l'«altra» llengua, que es presenta, doncs, en contradicció amb llur pròpia llengua. Afegeixo que no és rar de constatar que castellanoparlants empren el català (ací és el 4 %, però de vegades aquesta xifra ateny nivells molt més elevats). Ens trobem, una vegada més, amb la barreja de llengües entre nosaltres.

16. *La llengua*, §§ 78-93, pp. 205-237.

Però hi ha altres dades que ens interessen més. Penso sobretot en els percentatges que podríem anomenar de «conseqüència interna» en relació a la pròpia llengua: 36 % de catalanoparlants empren llur llengua catalana, mentre que 55 % de castellanoparlants empren llur llengua castellana. ¿En caldrà concloure que els castellanoparlants són més fidels a llur llengua que els catalanoparlants? No ho crec pas. Per tres raons: 1) Primerament, la força de l'ambient: ningú no ha estat cridat a l'ordre, durant aquests darrers trenta anys, per haver-se expressat al carrer en castellà. Per contra, aquest cas s'ha donat, assenyaladament al primer període de la repressió, per a aquells qui escollien el català per adreçar-se a un desconegut. Cal afegir-hi, encara, la pressió de les manifestacions escrites (cartells, anuncis, avisos, etc.), totes en castellà. 2) Segonament, hi ha un factor psicològic que juga un paper important: els castellanoparlants saben que no s'erren: seran entesos sempre, mentre que els catalanoparlants no en tenen mai la certesa: poden ésser entesos o no. 3) Veig, finalment, una tercera raó, ara d'ordre sòcio-cultural: els joves catalans estan avui molt habituats al bilingüisme, a causa d'una situació que coneixem prou (escola, «mass mèdia», ambient general).

Si tenim en compte aquestes tres raons exposades, penso que, en una escala de consciència lingüística, el 36 % dels catalanoparlants que s'expressen en català pesa molt més que el 55 % dels castellanoparlants que s'expressen en castellà.

5.2. Reprenc la distribució de les respostes segons la llengua habitual dels titulars. És evident que l'opció núm. 3 («Barri») ha estat presa en consideració per poca gent. Podríem remarcar que els castellanoparlants l'han marcada més (10 % contra el 3 % dels catalanoparlants). ¿Podríem sospitar, a través d'aquesta dada, que els castellanoparlants se senten una miqueta discriminats en la gran ciutat? Ho insinuo només. Però no segueixo aquesta pista, perquè no és més que una sospita, i, de més a més, perquè es tracta de percentatges molt poc elevats i, en conseqüència, poc significatius.

Quant al núm. 4 («Aspecte»), haig de subratllar l'alt percentatge dels catalanoparlants (56 %) al costat del dels castellanopar-

lants (31 %), molt menys elevat. Ja sabem (§ 3.1) que aquesta opció núm. 4 reuneix, ultra les respostes d'aquells qui han cregut que això corresponia a llur pensament, tots els casos en què els titulars havien marcat, al mateix temps, una opció anterior. Ací, el gros percentatge dels catalanoparlants vol dir, doncs, que han tingut dubtes en respondre, i que llurs posicions ofereixen una gamma molt matisada. Penso de nou en la contradicció entre llengua personal i ambient social, que he hagut de recordar tantes vegades. Per contra, els castellanoparlants, amb el 31 % dels qui han marcat el núm. 4 («Aspecte»), mostren que s'han vist menys obligats a assenyalar diferents opcions, que han de «calcular» menys abans d'adreçar-se a un desconegut, que no cal que tinguin tant en compte l'aspecte del transeünt; en un mot, s'adrecen més directament en castellà, mentre que els catalanoparlants, des del moment que poden escollir entre les dues llengües, s'hi han de pensar.

6. CONCLUSIÓ

6.1. Hauria volgut tenir en compte encara una altra realitat que ha estat molt remarcable en l'elaboració de les dades de la meva enquesta: em refereixo a la diversitat de comportaments segons els 12 districtes de la ciutat. Atenent al que em succeí al moment de redactar el primer volum de la meva empresa, goso afirmar que l'anàlisi de les solucions corresponents als matisos de la geografia urbana de Barcelona hauria potser estat el punt més interessant d'aquesta exposició. Però hi haig de renunciar. Primer, perquè ja he abusat massa de la vostra atenció; després, perquè el caràcter de les informacions que hauria hagut de prendre en consideració i la forma forçosament oral de la meva exposició farien més difícil de seguir la línia d'interpretació. Ho repeteixo: hi renuncio. Em limitaré a recordar-vos, d'una manera gràfica, les «dues Barcelones» (vegeu el mapa), tal com es desprenen de l'estudi de les respostes a la meva enquesta. Els districtes amb punts indiquen els barris més catalans, els districtes en blanc indiquen els barris on els immigrants predominen. Hi ha una excepció: el districte XIè

(barri de la Diagonal) on hi ha professions liberals exercides per no catalans (advocats, arquitectes, etc., que no acostumem d'anomenar «immigrants»), i on hi ha catalans que són, però, castellano-parlants «porque hace más fino». No cal dir que en aquest districte, com d'altra banda a tot arreu, hi ha enregistrat un bon nombre de catalanoparlants.

Però haig de deixar per a més endavant, com acabo de dir, l'anàlisi detallada dels comportaments segons els districtes.

6.2. Nogensmenys, penso que hom pot treure conclusions de tot el que precedeix. Heus-ne ací algunes:

1) No podem continuar ignorant fins a quin punt la Barcelona d'avui difereix de la de fa quaranta anys des del punt de vista sociolingüístic. El castellà hi pesa molt. Prou en sabem les causes, però ací vull recordar-ne el resultat: la coexistència de dues llengües. I el gran perill: el fet que tots, catalanoparlants i castellano-parlants, saben que a Barcelona tothom comprèn el castellà.

2) El pes del castellà difereix segons els barris de la ciutat. Això és lògic i natural. Hom ho sap bé, i diverses obres han estat empreses (a les escoles, a les parròquies) per remeiar-ho. Però el pes del castellà difereix també segons les edats dels ciutadans. Els joves són els qui han sofert més greument les conseqüències d'una situació injusta, però real, de més de trenta anys.

3) Atenent els condicionaments socioculturals del català d'avui (a grans trets: manca d'ensenyament, manca de «mass mèdia», intensitat de la immigració), l'anàlisi de les dades relatives a la llengua del carrer (per la manera d'adreçar-se a un desconegut) no és pas descoratjadora. Al contrari: crec que aquesta llengua del carrer es manté sempre, i que demostra una gran voluntat de sobreviure, per part dels catalanoparlants.

4) Els catalanoparlants accepten, en general, la presència de l'«altra llengua», el castellà, a Barcelona, i molts d'ells hi fan concessions. Malgrat això, tots volen, fins aquests darrers, continuar vivint, pensant i expressant-se en català.

5) Els resultats de la meva enquesta exigiran de nosaltres un gran esforç. Als esforços, ja enormes, que tots hem de fer per salvar la nostra llengua i la nostra cultura, ve a afegir-se un nou esforç: el que prové d'un examen fred i serè de la situació lingüística de la ciutat de Barcelona, tal com és descrita per les dades aplegades mitjançant la meva enquesta.

No ignorem, però, que tot això forma part de la nostra lluita. Hi estem preparats.

ANTONI M. BADIA I MARGARIT